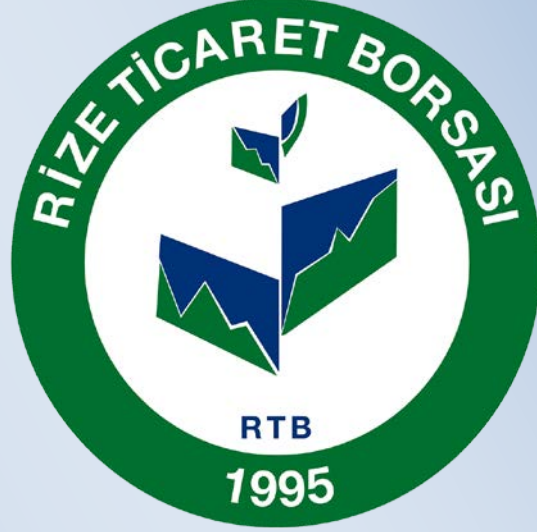


Nisan

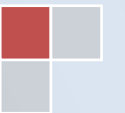
2015



# TÜRK ÇAY SEKTÖRÜ

## GÜNCEL DURUM RAPORU

Rize Ticaret Borsası  
Rize



## **Türk Çay Sektörü**

Türkiye’de çay tarımı Doğu Karadeniz Bölgesi’nde Gürcistan sınırından başlayarak Ordu’nun Fatsa ilçesine kadar uzanan kuşakta yapılmaktadır. Bu bölge içerisinde başta Rize olmak üzere Ordu, Giresun, Trabzon ve Artvin illerinde çay yetiştiriciliği yapılmaktadır. **Bu bölge dünya çay yetiştiriciliği yapılan alanlar içerisinde en üst bölgeler arasında yer almaktadır.** Çin, Hindistan, Sri Lanka gibi Asya ülkelerinde çayın üretim bölgeleri ekvatorial iklimin etkisiyle sıcaklık eksi seviyelere düşmemekte, bundan dolayı yıl boyu çay üretimi yapılmaktadır. Dört mevsimin yaşandığı ülkemizde ise sıcaklık eksi seviyelere düşmekte, **çay tarları yılın 6 ayı nadasta kalmaktadır.** Kış aylarında çay bahçelerinin üzerine kar yağması Türk çayına önemli bir özellik kazandırmaktadır. Bu özelliğinden dolayı ülkemizde çay bahçelerinde zirai ilaçlama yapılmamaktadır. Bu da **dünyada üretilen çayların aksine bizim çayımıza dünyanın en doğal çayı olma özelliğini vermiştir.**

**Türk çayının bu yapısal farklılığından dolayı iyi bir tanıtımla dünya pazarında en pahalı satılan en kaliteli çay olma kabiliyeti mevcuttur.**

Doğu Karadeniz Bölgesi’nde **760 bin dekar** çaylık sahada yaklaşık **205 bin üretici** çay tarımı ile uğraşmaktadır. Yaş çay ürün rekoltesi son beş yılda **1.150-1.300 bin ton** arasında değişebilmektedir.

Türk Çay Sektöründe toplam faal **197** fabrika bulunmaktadır. Bunların **46’sı** Çaykur, **151’i** özel sektöre ait çay fabrikalarıdır. Bu fabrikaların **154’ü** Rize’de **29’u** Trabzon’da, **10’u** Giresun’da, **4’ü** ise Artvin’de bulunmaktadır. Fabrikaların **48’i** büyük, **76’ü** orta fabrika, **73’ü** ise küçük ölçekli fabrikadır.

**2014 yılı** çay sezonunda bu tarihe kadar **1.263.914.782 ton** yaş çay üretimi yapılmıştır. Bu üretimin **%50’si Çaykur, %40’si özel sektör** tarafından işlenmiştir. Özel sektör, üretimin **%49’u** büyük ölçekli, **%39’u** orta ölçekli, **%12’si** küçük ölçekli fabrikalardan oluşmaktadır.

Aşağıdaki tablolarda sektörün son beş yıllık yaş ve kuru çay üretimleri gösterilmektedir.

### Sektörün Son Beş Yıllık Yaş Çay Alım Tablosu

	2010	2011	2012	2013	2014
<b>ÖZEL SEKTÖR TOPLAMI</b>	715.350.187	578.160.620	497.388.942	503.835.179	633.413.253
<b>ÇAYKUR</b>	590.396.777	652.980.573	655.285.218	672.208.051	628.442.391
<b>GENEL TOPLAM</b>	1.305.746.964	1.231.141.193	1.152.674.160	1.176.043.984	1.263.914.782

### Sektörün Son Beş Yıllık Kuru Çay Üretim Tablosu

	2010	2011	2012	2013	2014
<b>GENEL TOPLAM</b>	240.000.000	230.000.000	223.000.000	232.000.000	246.000.000

### 2010 - 2014 YILLARI GENEL TOPLAM YAŞ ÇAY ALIMLARI

TİCARET BORSASI ADI	2010	2011	2012	2013	2014	% + -
---------------------	------	------	------	------	------	-------

#### RİZE TİCARET BORSASI

<b>ÖZEL SEKTÖR</b>	582.787.087	478.548.202	407.931.640	415.187.748	515.711.176	19,49
<b>ÇAYKUR</b>	475.342.085	524.436.636	519.861.485	533.896.281	501.341.981	-6,49
<b>TOPLAM</b>	1.058.129.172	1.002.984.838	927.793.125	949.084.029	1.017.053.157	6,68

#### TRABZON TİCARET BORSASI

<b>ÖZEL SEKTÖR</b>	110.916.106	80.923.371	72.591.561	74.119.130	102.231.909	20,02
<b>ÇAYKUR</b>	104.632.647	117.079.562	123.623.205	125.542.620	116.465.325	-7,79
<b>TOPLAM</b>	215.548.753	198.002.933	196.214.766	199.661.750	218.697.234	8,70

#### GİRESUN TİCARET BORSASI

<b>ÖZEL SEKTÖR</b>	18.312.386	16.886.490	14.780.693	14.332.447	15.470.168	-9,94
<b>ÇAYKUR</b>	10.422.045	11.464.375	11.800.528	12.769.150	10.635.085	-20,07
<b>TOPLAM</b>	28.734.431	28.350.865	26.581.221	27.101.597	26.105.253	-14,49

#### SAMSUN TİCARET BORSASI

<b>ÖZEL SEKTÖR</b>	3.334.608	2.202.228	196.608	0	0	#SAYI/0!
--------------------	-----------	-----------	---------	---	---	----------

#### GENEL TOPLAM

<b>ÖZEL SEKTÖR TOPLAMI</b>	715.350.187	578.560.291	495.500.502	503.639.325	633.413.253	20,49
<b>ÇAYKUR TOPLAMI</b>	590.396.777	652.980.573	655.285.218	672.208.051	628.442.391	-6,96
<b>TOPLAM</b>	1.305.746.964	1.231.540.864	1.150.785.720	1.175.847.376	1.263.914.782	1,15

## Türk Çay Sektörünün Yapısal Sorunları

Çay sektörü, tarladan bardağa olan süreçte bir dizi sorunlarla mücadele etmektedir.

### 1. Toprak ve bitkiye bağlı sorunlar...

- a) Çay tarım alanlarında yıllardır kullanılan kimyasal gübre ve bu gübrenin bilinçsiz şekilde kullanımı nedeniyle toprağın yapısı bozulmuştur. Bundan dolayı, bitki iyi beslenememekte; çayın kalitesi ve verimliliği azalmaktadır.
- b) Yaş çay alımında kontrol mekanizması düzgün çalışmadığı için kalitesiz yaprak alınmaktadır bu hem kuru çay kalitesini hem de randıman oranlarını düşürmektedir. Bundan dolayı sektör her geçen gün değer kaybetmektedir.
- c) Miras yoluyla küçülen çay tarım alanlarından elde edilen ürün miktarı azaldığından, bireylerin ihtiyaçlarını karşılayacak gelir elde edilememektedir.
- d) Yaş çay getirisinin yetersizliğinden dolayı tarlaya ve ürüne gerekli özen gösterilmemekte; bakımsız tarlalardan kalitesiz ürün elde edilmektedir. Fabrikaya gelen kalitesiz yapraktan, yüksek kalitede ürün elde etme şansı bulunmamaktadır.

### 2. Hasat ve taşıma sırasında yaşanan olumsuzluklar...

- e) Çay alım evlerinde yeterli kontrol yapılmadığından üretici taze filizleri toplamamakta daha fazla ürün elde etmek için geç hasadı tercih etmektedir.
- f) Hasat edilen yaş çay ürünü, 'teris' adı verilen sentetik bezlerin içerisine konulup iyice ezildikten sonra bohça şeklinde sarılıp sıkıca bağlanmaktadır. Bu şekilde alım evlerine gelen çay tartıldıktan sonra alım evinin içine serilmekte ve fabrikadan gelen kamyonu bastırılarak ve çiğnenerek yüklenmektedir.
- g) Sektörün bütününe kapsayan bir hasat planlaması yapılmadığı için, müstahsil bütün çayını birkaç gün içinde toplayıp satmaya çalışmakta, hasat zamanı fabrikalarda yaşanan izdiham dolayısıyla satamadığı çayı, yol kenarlarına, avluya ve çeşitli boş alanlara serip bekletmekte, bazen günlerce bu şekilde bekleyen çay iyice kuruyup kızarmaktadır. Hasat edildikten sonra bu şekilde bekletilerek fabrikaya getirilen yaş çay, kalitesiz kuru çay üretilmesine neden olmaktadır.

### 3. Budama programının etkisi...

1994 yılından bu yana uygulanmakta olan budama programının artık çay bitkisine bir fayda sağlamadığı tüm kesimler tarafından kabul edilmektedir. Uygun budama yapılmadığı için bitki morfolojisi değişime uğramıştır. Ve bundan sonra mevcut yöntemle geri dönüş sağlanması mümkün değildir. Bu nedenle, yeni bir model olarak ortaya konan 'Çayda Gençleştirme' ve 'Yenileme' programlarının devreye sokulması kaçınılmazdır.

### 4. Fabrikalardaki üretim süreci, paketlenme ve depolama sorunları,

a) Fabrikaya gelene kadar çay olma özelliğini kaybeden yaş çay, fabrikada en iyi şartlarda kuru çaya dönüştürülse bile, bozuk hammaddeden dolayı kaliteli son ürün elde etme şansımız yoktur.

5. **Maliyetlerin yüksekliği:** Yurtdışında yaş çay 12 ay hasat edildiği, işçilik ve diğer girdiler ucuz olduğu ve yaş çaya % 50'nin üzerinde devlet desteği sağlandığından üretim maliyetleri bize göre çok daha düşüktür. BU durum piyasadaki fiyat rekabetinde dezavantaj olarak karşımıza çıkmaktadır.

### 6. Pazarlama, reklam ve tanıtım eksikliği,

a) Çay sektörünün geneline bakıldığında birkaç büyük firma dışında global dünyanın en önemli rekabet aracı olan tanıtım ve pazarlamayı yeterince verimli kullanmadığını görüyoruz. Ne kadar iyi çay üretilirse üretilsin iyi tanıtım ve pazarlama stratejisi belirlenmemişse başarıya ulaşılması güçtür. Bu durum sonucunda çay piyasasında sadece belirli başlı firmalar tanıtım ve pazarlamayla başarıya ulaşıyor, diğer firmalar ise sürekli zarar ediyor.

### 7. Yeni çaylık alanlarının oluşturulması gerekliliği,

Ülkemizde her geçen gün çay tüketimi artmaktadır. Tüketim eğilimi bu hızla devam ettiği sürece üretilen kuru çayın ülkemiz tüketimini karşılamayacağını öngörüyoruz. 2015 yılı özel sektör stoklarına baktığımızda orta ve uzun vadede kuru çay sıkıntısı yaşanacağı aşikardır. Borsa olarak bu sorunun farkında olduğumuzu ve önleminin alınması gerektiğini ilgili yerlere ilettik. Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'na çay üretim bölgelerinde 300 metre ve yukarısı alanların çay tarımına açılması konusunda görüş bildirdik. 300 metre ve yukarısı arazilerin çay tarımına açılmasıyla birlikte organik ve kaliteli çay üretimi artacak, hem üretici hem sanayici hem de tüketici bundan kazanç

sağlayacaktır. Türkiye'nin 2023 vizyonuna paralel olarak belirlediğimiz 2023 çay sektörü hedeflerine yüksek rakımlı organik ve kaliteli çay üretimiyle ulaşılacaktır.

## ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

1. Kimyasal gübrenin terk edilerek, yerine organik veya yarı organik gübreye geçilmelidir.
2. Özel-kamu ayrımı yapılmadan, çay sektörüne bir bütün olarak bakılmalı, sorunlara getirilen çözüm önerileri bu bakış açısıyla ortaya konulmalıdır.
3. Alıcıyla satıcının bir araya geldiği, kaliteli ürünün fiyat olarak karşılığını bulduğu, hem müstahsil, hem sanayici, hem de devletin memnun kaldığı bir sistem oluşturulmalı.
4. Çay tarım alanlarının tesbiti, çay piyasasının düzenlenmesi ve denetlenmesi, yaş çay bitkisi üreticileri ve çay sanayicilerinin hak ve yükümlülükleri, Çay Üst Kurulu'nun oluşması ile Çay İhtisas Borsası'nın kurularak üretilen kuru çayın buradan satışı sağlayacak, kaliteli çay üretimini teşvik edecek; bu yolla üreticiye daha fazla gelir temin edecek, Türk çayının dünyada marka olmasının yolunu açacak, Avrupa Birliği sürecine uyum sağlayacak bir çay kanunu çıkarılması gerekmektedir.
5. Ürün çeşitliliğinin artırılması gerekmektedir. **Siyah çayın yanı sıra yeşil çay, altın çay, beyaz çay, çay pudrası ve kremi** gibi ürünlerin üretilerek pazarda yer edinilmesi önem taşımaktadır.
6. Milli ürün konumundaki çayımıza, diğer çay üreten ülkelerde olduğu gibi %50 dolaylarında destekleme sağlanması, sektöre rekabet gücü kazandırması bakımından önemlidir.
7. Orman ürünlerinde olduğu gibi, ithal çay nakliyesinde kullanılan belgelerinde süreli olması sağlanmalıdır.
8. Milli ürünümüz olan Çay, halkımızın temel gıda maddesi haline gelmiştir. Sabah kahvaltısından gecenin geç saatlerine kadar yaşamın her anında içilmektedir. **Sektöre rekabet şansı yaratmak amacıyla diğer temel gıda maddelerinde olduğu gibi Çayda da KDV %1'e indirilmelidir.** Eğer bütçe dengeleri çayda KDV %1'e indirme imkanı tanımıyorsa diğer temel gıda maddelerinde olduğu gibi toptanda %1 perakende %8 olarak belirlenmelidir.
9. Türk çayının dünyaya tanıtılması çalışmaları yapılmalıdır. **Dünyanın en doğal çayını ürettiğimiz çeşitli fuar ve organizasyonlarla anlatılmalıdır.**

10. ay sektöründe pazarlama ve tanıtıma önem verilmelidir. **ay sektörünü iyi bilen tanıtım ve pazarlama uzmanları yetiştirilmelidir.**
11. Çayın kalite standardının belirlenmesinde, Borsamız tarafından Avrupa Birliği projesi kapsamında yetişmiş **50 ay Tadımcısından faydalanmalıdır.** ay sektörünü iyi bilen bu tadımcıların sektör tarafından istihdam edilmesi gerekir.

## **Sonuç;**

ay, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yüksek eğim ve yağışa rağmen erozyonu önleyebilmesi, sanayiye entegre olması, halkımız ve tüm dünyada sudan sonra en fazla içilen içecek olması nedenleriyle ekolojik, ekonomik ve sosyal niteliği yüksek olan bir üründür.

Ülkemizde aydan vazgeçilmesi söz konusu olamayacağı gibi Rize ağırlıklı olmak üzere Doğu Karadeniz dışında ayı yetiştirme alanlarımız da bulunmamaktadır. Ülkemizde ki yıllık ortalama 250 bin ton dolayında kuru çay tüketilmektedir. ay sektörünün sorunlarının özölmemesi önümüzde ki yıllarda hem göç hem de çay ithalatının artmasını beraberinde getirecektir. Bu nedenle çay tarımı ve çay sektörü için öncelikle sektörün bütününe düzenleyecek bir çay kanunu çıkarılması şarttır.

ay kanunu ve beraberinde sektördeki yapısal düzenlemeler sonucu Türk ay sektöründe 2023 yılında 50 bin ton çay ihracatı gerçekleştirilip, bunun karşılığında 500 milyon dolar gelir elde edilebilir. Bölgeye gelen kaynak artar ve bölge insanının refah seviyesini yükseltmek mümkün olur.

**Mehmet ERDOęAN**  
**RTB Yön. Kur. Břk.**  
**TOBB Tarım Kurulu Sözcüsü**